

שגזרת הכתוב הוא שכל שאין בו טעם מותר, מפני שאינו דרך בישול. ע' בזה בשו"ת אור לציון יו"ד ג ד"ה ואפ"ל עוד. וע"ע קובץ ענינים חולין קח.

ולא יעשה בו מרדעת לחמור – על שיטות הראשונים בהצעת כלאים ובבגדים קשים – ע' במובא ביוסף דעת תמיד כז.

'לעובד כוכבים מאי טעמא לא – דלמא אתי לזבוניה לישראל' – ואף על פי שאמרו (לעיל טו) שאין איסור 'לפני עור לא תתן מכשול' כשאפשר לתלות בהתר – היינו דוקא במקום שניתן לתלות שבשעת המקח אפשר שהוא קונה לדבר התר בדוקא, כגון הלוקח פרה לצורך שחיטה ומקפיד עליה שלא לעבוד בה, אבל כאן שכעת אין לו קפידא למכור לנכרי דוקא ולא לישראל – אין תולים. (כן מבואר בר"ן שם אודות איסור מכירה לישראל החשוד למכור לגוי דבר האסור. וע' במובא שם תוספת באור. וע"ע בחדושי הגר"ר בענגיס (ח"א ה) שתמה על מי שהשוה בין הגידונים. ובאר שאיסור זה הוא מן הדין ולא תקנה מיוחדת. ע"ש).

ולזבוניהו לעובדי-כוכבים שלא בפני ישראל' – אבל בפני ישראל – חוששים שמא יקנה ממנו, שהרי רואה שישראל אפאה והוא מוכרה לנכרי. ויש ללמוד מכאן שיותר ליקח פת מן הנכרי שקנה פת מאופה ישראל (ר"ן; שו"ת הרשב"א ח"א רכת. ואפילו היתה הפת מתחילתה של עכו"ם – אם ישראל הדליק האש או שחיתה בגחלים, או אפילו השליך קיסם וכדו' – מותר. וכמו שכתבו הפוסקים יו"ד קיב, ט. והתור"ד (במהדו"ק) כתב כאן שיטה אחרת).

דף 10

'בתר טעמא אזלינן... בתר שמא אזלינן' – מחלוקתם בהגדרת 'מינו' של דבר, האם נקבע על פי טעמו או על פי שמו. ומשמע בפוסקים הראשונים שהרחיבו נידון זה לנושאים שונים, כגון לענין ברכת 'שהחינו' על מין חדש – האם יש לילך אחר הטעם או אחר השם (ע' תרומת הדשן לג; שו"ת מהרי"ל קכו; קפג). וע' בחדושי מהרי"ט אלגאזי (הל' חלה אות יח) לענין צירוף מינים שונים לחלה. בבאור טעמו של רבא, ע"ע: אגרות משה יו"ד ח"ג יג, ב.

'בנותן טעם' – ענין נתינת טעם האוסרת בתערובות – נחלקו בו הראשונים להלכה (ע' להלן סו. יו"ד ר"ס צח) האם דין תורה הוא, שהטעם – כעיקר [ולמדים זאת ממשרת ענבים שנאמר באיסורי הנזיר. או ממה שהצריכה תורה להגעיל כלי עכו"ם במלחמת מדין. ע' פסחים מד: וחולין צח], או שמא מן התורה האיסור בטל [אם אין ממשות של איסור בשיעור כזית בכדי אכילת פרס, כי אז נמצא שהאוכל את התערובת במשך זמן אכילה רגילה, אכל כזית מן האיסור. להלן סו], וחכמים הם שהחשיבו את הטעם כעיקר שאינו בטל.

ויש המחלקים בין תערובת ממשות, כגון חומץ שנשפך על גריסים, שאסור מן התורה בנותן טעם. ובין טעם ללא עיקר, כגון פליטה ממאכל שבושל או פליטת הבלוע בכלים (ע' רשב"א חולין צח; תורת הבית בדק הבית ומשמרת הבית ד, א – מחלוקת הרשב"א והרא"ה. ונחלקו המפרשים בשיטת רש"י. וע' בדבריו להלן סו רע"ב). א. ע' בשו"ת עונג יום טוב (פ) שבספק אם יש ששים אם לאו, מצד הדין יש להקל בתערובת טעם ללא ממשות, משום ספק

ספיקא, שיש לצרף את השיטות שבאופן זה טעם כעיקר מדרבנן, אלא שלמעשה מחמירים בדבר כמו שכתב בפרי מגדים. ולכאורה מסתיימת דברי השו"ע (צח, ב) משמע שנקט טעם כעיקר דאורייתא בודאי, וכ"מ בשאר פוסקים, ולא חילקו בין טעם לממשות.

עוד בפירוט שיטות הראשונים – ע' בשאלות ותשובות לסיכום להלן סו"סח. ובפסחים מד. וע"ע: מנחת כהן ופרי מגדים יו"ד צח; ובפתיחת הפמ"ג להל' פסח; שו"ת אחיעזר ח"ב י'; חו"א יו"ד כד; קובץ שעורים פסחים אות קנו.

ב. אף לפי הדעות שטעם כעיקר מדרבנן, אפשר שזהו רק כשיש רוב של התר, ויש שם תורת ביטול ברוב, אבל כשהאיסור מרובה – לכו"ע הטעם אסור מהתורה. כן צידד בשו"ת אגרות משה (יו"ד מג, ב) בדעת הרמב"ם והריטב"א. ובשו"ת אבני נזר (יו"ד פד) כתב עפ"י הראשונים, שלמאן דאמר טעם כעיקר מדרבנן, אף ללא ביטול מותר מן התורה, רק אם לא נתערב כלל, הטעם אסור מהתורה כעיקר.

[וע' ט"ז (קב"י) שפשוט לו שבמין במינו כשאין ממשות אלא פליטה, אין צריך לדין 'ביטול', מפני שאין דין 'נותן טעם' אלא כשהוא מורגש (וע"ש בפמ"ג). ולכאורה יש לומר שהוא הדין לסוברים טכ"ע אינו מדאורייתא, אין פליטה אוסרת כלל, אף ללא דין ביטול ברוב. וי"ל].

עוד דנו רבותינו האחרונים ביסוד דין 'טעם כעיקר'; האם ענינו שייך להלכות ביטול, שדבר שטעמו מורגש אינו בטל, כאילו הוא ניכר לעין. או אפשר שהוא דין בפני עצמו [גם אם חל דין 'ביטול' כאן] שדין הטעם לאסור כמו עיקר האיסור. ואפשר ששני הדינים קיימים; מאחר ונתחדש שטעם האיסור נידון כאיסור, שוב אין האיסור בטל. ע' בחדושי הגר"ח הלוי – מאכלות אסורות ט, טז, טז, טז; מעשה הקרבנות י, יב; תרומות יג, ט. וע"ע במצוין ביוסף דעת פסחים מד: ולהלן עג:

זמין במינו במשהו – להלן (עג): נחלקו אמוראים בדבר (וכן נחלקו התנאים – ע' מנחות כב, ועוד). ולדברי רבי יוחנן וריש לקיש, תערובת מין במינו אינה נאסרת אלא בכדי נתינת טעם [מלבד דברים מסוימים, כמו טבל ויין נסך וחמץ בפסח]. ומדין תורה בטל האיסור ברוב התר, שהרי אין האיסור ניכר והתורה אמרה **אחרי רבים להטות** (ערש"י ביצה ג: זבחים עב. חולין צח: גדה מזרע"א; תוס' להלן סח. ד"ה ואידך; לבוש ט"ז וש"ך ר"ס צח). ואולם חכמים גזרו 'מין במינו' אטו 'מין בשאינו מינו' לשער תמיד ב'נותן טעם' [ובמין במינו שאין הטעם ניכר – משערים בששים].

ונחלקו הראשונים להלכה (ערש"י כאן ובחולין קט. ובראשונים להלן), ואנו נוקטים על פי דעת רוב הראשונים, שכל האיסורים [חוץ מטבל, ע"ז וכו'] בטלים מן התורה ברוב, ומדרבנן אסור בנותן טעם (עפ"י יו"ד קיא, ד; ט"ז צח סק"ג וש"ך שם סק"ו).

ולפי דעת הסוברים טעם כעיקר מדאורייתא, נמצא שתערובת מין בשאינו מינו חמורה מתערובת מין במינו, שהראשונה אוסרת בנותן טעם מן התורה, ואילו האחרונה בטלה מן התורה 'חד בתרי'. ואולם יש לעיין לדעת רבא שהקובע לענין הגדרת 'מין במינו' / בשאינו מינו' הוא שמו של הדבר ולא טעמו, כשנתערב דבר איסור בהתר באופן שהם שוים בשמם ושונים בטעמם, הלא כיון שטעם האיסור מורגש וטעם כעיקר מדאורייתא (וכן אנו נוקטים לעיקר. יו"ד ר"ס צח), אם כן יש להחשיב תערובת זו כדין תערובת מין בשאינו מינו שאוסרת מן התורה בנותן טעם. ואכן כך נקט הש"ך (צח סק"ו) ועוד פוסקים. ולפי זה, מה שאנו נוקטים כרבא שדבר ששווה בשמו ושונה בטעמו – בתר שמא אולינן, אינו בא לידי ביטוי אלא באיסורים מסוימים שאוסרים במינם במשהו, כמו טבל וע"ז וכו', אבל בשאר כל האיסורים, יש להחמיר ללכת אחר הטעם ולא אחר השם ולאסור התערובת מן התורה בכדי 'נותן טעם'. [ונפקותא בכל זה לספקות; כגון שנתערב מין במינו ולא ניתן כלל לשער כמה נתערב, אם נודע שהרוב הוא ההיתר – מותר, שהרי מדאורייתא בטל האיסור וספק אם יש שישם כנגדו אם לאו – ספק דרבנן הוא, ולקולא. ואולם אם טעם האיסור שונה, גם אם שמו שווה להתר – יש כאן חשש איסור תורה, שמא מורגש טעם האיסור – וטעם כעיקר].

ואולם מדברי הרמ"א (שם ב) משמע שאנו נוקטים כרבא בכל האיסורים, ולעולם יש לילך אחר השם ולא אחר הטעם.

(וע' חוות דעת שם שבאר באריכות את שיטת הרמ"א ונקטה לעיקר. וע"ע פליתי צב סק"; שו"ת אגרות משה יו"ד מג, ג. ואולם נראה ממסקנת הפוסקים האחרונים שהעיקר כשיטת הש"ך – ע' דרכי תשובה וכף החיים וערוה"ש שם; חזו"א יו"ד כה, ד; מעדני השלחן צח, כ. ובאר החזו"א (שם) שאינו ענין למה שמבואר בסמוך ששני מינים החלוקים בשמם ושניהם ממתקים – לרבא אינם מצטרפים לאסור. ששונה שם שאין טעם אחד לשניהם אלא שמשותפים למתק וכדומה, אבל כשיש טעם גמור של אחד המינים – אין מקום לבטל הטעם משום שהאיסור וההיתר שווים בשמם. וע"ע שבת הלוי ח"ב לו.)

'אביי אמר במשהו, ריחיה חלא טעמא חמרא – חלא, והוה ליה מין במינו, וכל מין במינו במשהו' – אף על פי שאביי הולך בתר טעמא והרי טעם היין שונה משל החומץ – אך היות וריחו נשתנה לשל חומץ, אנו מחשיבים כאילו גם טעמו כמוהו. לא אמר אביי לעיל דבתר טעמא אזלינן אלא באופן שלא נשתנה כלל, לא בטעמו ולא בריחו (עפ"י הרשב"א. ובה מתורצת שאלת הגרע"א).

אולי יש להוסיף שאביי הולך לשיטתו בסמוך ד'ריחא מלתא היא', הרי שמחשיב את הריח כטעמה ואכילה, ולכך שינוי בריח נידון כשינוי בטעם לשיטתו.

(ע"ב) 'בת תיהא... אביי אמר אסור – ריחא מילתא היא. רבא אמר: מותר – ריחא לאו מילתא היא...' – בארו הראשונים שאין הנידון כאן מצד איסור הנאה הקיים ביין נסך, והרי יש כאן הנאת ריח; מצד זה אין לאסור, אם משום שאין היין מיועד להרחח ואין דרך הנאתו באופן זה [ואמנם זילוף יין נסך אסור, שכך הדרך לעשות והנאה גמורה היא] (ע' רמב"ן ורשב"א), אם משום שהרחת בת תיהא אינה הנאה, אדרבה הריח חזק מדי וקשה (רמב"ן; מהר"ם [דלא כמהרש"א] בבאור דברי התוס'). גם יש מפרשים שאין המדובר כאן על הרחה באף, אלא ששואף ומרגיש בפיו את ריחו והבלו של היין (אך אין היין עצמו מגיע לפיו, שאם כן מדוע מותר בעובד-כוכבים ביין ישראל. ע' בראשונים. וע' לעיל במובא בדף נח מהנוב"י). כן פרשו רבנו חננאל והערוך.

אלא ענין 'ריחא מילתא' הוא להחשיב את הריח כממשות כאילו טועם את הדבר בכך שהריח נכנס לגופו באופן מרוכז וחזק כגון זה. ומשום איסור אכילה נגעו כאן, ולא משום איסור הנאה. [והראיה, מכך שהוכיח רבא את שיטתו מתנור שהסיקו בכמון של תרומה – והלא התרומה אינה אסורה לזר בהנאה שאינה של כילוי].

יש לדייק מדברי הראשונים שלא התירו את הנאת הריח משום 'אינו מתכוין' (ע' פסחים כה:). – והלא כוונתו לבדוק טיב היין ואין דעתו ורצונו כלל בהנאת הריח. אך כתבו התוס' (שם) שלא התירו 'אינו מתכוין' אלא באופן שאינו 'פסיק רישא', והרי כאן הלא ודאי יריח. ונראה לכאורה שאפילו אם ננקוט בעלמא להתיר אף בפס"ד (כדברי הר"ן. וע' בשלטי הגבורים כאן), כאן שמטרתו לבדוק על פי הריח, אע"פ שאינו מתכוין להנאת עצמו, הרי מתכוין להרחח – לכך הוצרכו הראשונים לטעמים האחרים, שאין דרך הנאתו בכך, או שאינו נהנה כלל.

ואולם הר"ן (בפ"ז דחולין, דף לב. בדפי הרי"ף) כתב שלכך מותר להריח אעפ"י שנהנה, כיון שאינו מתכוין להנאה. הרי שדעתו שאעפ"י שמתכוין לפעולת ההרחח, כיון שאין כוונתו ליהנות ממנה, חשיב 'אינו מתכוין'.

דף סז

'נפל לתוך גריסין צוננין, והרתיחן – נעשה כמי שהשביח ולבסוף פגם' – פירוש, אל תאמר כיון